

TERMINOLOGICKÉ SÚPISY

Rodová homonymia v slovenskom odbornom botanickom menosloví a jej riešenie

JÁN KLIMENT – MICHAL HRABOVSKÝ – VIKTOR KUČERA – ANNA GUTTOVÁ
– ALICA HINDÁKOVÁ – DANA GURIČANOVÁ

O homonymii v botanike hovoríme, keď sa to isté slovenské meno používa pre dva, resp. viaceré odlišné taxóny rovnakej hierarchickej úrovne, napr. rody, druhy, poddruhy¹. Homonymá vznikali jednak pri pomenúvaní organizmov (v prípade vedného odboru botanika cyanobaktérií/siníc, rias, húb, lichenizovaných húb/lišajníkov, machorastov a cievnatých rastlín) patriacich do rovnakej systematickej skupiny, jednak pri pomenúvaní organizmov patriacich do rôznych systematických skupín. Väčšina z nich vznikla v čase, keď tvorba konkrétneho menoslovia prebiehala do istej miery izolovane, bez dôkladného poznania ostatných príbuzných menosloví. Ide teda o prirodzený, ale nežiaduci jav, ktorý je v rozpore so zásadou jednoznačnosti mien (bližšie Bayer a kol., 1948; Kovalik a kol., 2010; Kliment a kol., 2017). V posledných rokoch je viditeľná snaha takúto nejednoznačnosť postupne odstraňovať. Vyriešila sa už väčšina homoným medzi lišajníkmi a cievnatými rastlinami (Pišút a kol., 2010), tiež medzi machorastmi a ostatnými systematickými skupinami (Kliment – Šoltés, 2017). Tento proces je dôležitý hlavne pri menách rodov, od ktorých sú odvodené slovenské mená nadrodových jednotiek, napr. čeľadí.

V tomto príspevku pokračujeme v posudzovaní doteraz známych rodových homoným v rámci jednotlivých systematických skupín, ako aj medzi nimi. Väčšinou sme zachovali najstaršie homonymum (prvé platne utvorené alebo

¹ Za homonymá sa v zmysle menotvorných pravidiel (Kliment a kol., 2017) nepokladajú i slovenské mená publikované pred vyjdením súborných národných menosloví, prijatých ako medzníky pre časové ohraničenie homonymie (odporúčanie 5.2), ii) rovnaké slovenské mená blízko príbuzných rodov (pravidlo 6 a odporúčanie 6.2).

publikované meno) a mladšie sme nahradili iným vhodným menom (Kliment a kol., 2017, odporúčanie 6.1). Okrem roku publikovania odborného mena sme zohľadňovali aj významnosť publikácie, v ktorej bolo uverejnené, mieru používania sporných homonym vo významných odborných a populárno-vedeckých publikáciách a napokon v praxi (Kliment a kol., l. c., odporúčanie 5.3, 6.1). Vychádzajúc z požiadavky stability národného mena, v ojedinelých prípadoch sme uprednostnili mladšie, ale zaužívané národné mená publikované v slovenských odborných menosloviach (napr. Novacký, 1954; Červenka a kol., 1986) a zodpovedajúce pravidlám pred síce staršími, ale málo frekvencovanými alebo viac-menej neznámymi slovenskými menami, ktoré iní autori ani novšie menoslovia neakceptovali. Prevažne šlo o mená nachádzajúce sa v obrázkových či fotografických atlasoch rastlín, príp. vo vysokoškolských skriptách. Mladšími homonymami, ktoré boli použité len v konkrétnej populárno-vedeckej publikácii a nemajú vplyv na platné slovenské mená, sme sa nezaoberali. Ak to bolo možné, využili sme už existujúce slovenské mená zodpovedajúce pravidlám, uvádzané zväčša v publikáciách, ktoré sú širšej verejnosti menej známe či dostupné, alebo v starších národných menosloviach. Nové mená sme vytvorili prekladom ich vedeckého ekvivalentu, obmenou slovo tvorného základu, prípadne podľa význačného (charakteristického) znaku alebo vlastnosti rastliny, dôsledne rešpektujúc základné menotvorné zásady – jednoznačnosť, zrozumiteľnosť, výstižnosť, vecnú a jazykovú správnosť, ľubozvučnosť (Bayer a kol., 1947) – a aktuálne menotvorné pravidlá (Kliment a kol., 2017). Navrhnuté mená skontrolovali a odsúhlasili aj ďalší členovia nomenklatorickej komisie Slovenskej botanickej spoločnosti pri SAV, ktorým za to patrí naše poďakovanie.

V tabuľke sme homonymá zoradili podľa tradičnej botanickej systematiky od rias cez huby, lišajníky, machorasty až po cievnaté rastliny (cievnaté rastliny z priestorových dôvodov uvádzame skráteno ako rastliny). Kontrolou prešli aj mená cyanobaktérií, ale homonymia sa pri nich nevyskytla, preto v tabuľke nie sú. V prvom stĺpci uvádzame homonymá, ktoré si vyžadovali riešenie. Druhý stĺpec zahŕňa rodové mená organizmov, pre ktoré dané slovenské meno pokladáme naďalej za platné. V treťom stĺpci sú mená rodov, ktorých slovenské meno reprezentovalo (mladšie, výnimočne aj staršie) homonymum mien rodov uvedených v druhom stĺpci. Posledný stĺpec obsahuje schválené nové mená rodov obsiahnutých v predošlej kolónke.

Zoznam homoným rias, húb, lišajníkov a cievnatých rastlín s ich riešením

Meno	Zostáva pre riasu	Pôvodné pre rastlinu	Nové meno rastliny
hviezdička	<i>Asterionella</i>	<i>Asteriscus</i>	hviezduška
hviezdička	<i>Asterionella</i>	<i>Hypoxis</i>	hviezda
Meno	Zostáva pre hubu	Pôvodné pre riasu	Nové meno riasy
hviezdovec	<i>Astraeus</i>	<i>Asterococcus</i>	hviezdoveček
Meno	Zostáva pre hubu	Pôvodné pre hubu	Nové meno huby
vejárovce	<i>Meripilus</i>	<i>Rhipidium</i>	ripídium
Meno	Zostáva pre hubu	Pôvodné pre rastlinu	Nové meno rastliny
drobuľka	<i>Psathyrella</i>	<i>Wolffia</i>	drobnuľka
golierovka	<i>Stropharia</i>	<i>Cycloloma</i>	goliernatka
hviezdovec	<i>Astraeus</i>	<i>Galatella</i>	astra
kališnica	<i>Gerronema</i>	<i>Oxybaphus</i>	nocovka
konárikovec	<i>Prothemium</i>	<i>Pleioblastus</i>	tršťovník
konárovka	<i>Clavulina</i>	<i>Leptochloa</i>	šthlica
korálovec	<i>Hericium</i>	<i>Adenantha</i>	koráľkovec
lievikovec	<i>Neurophyllum</i>	<i>Dierama</i>	zvonárka
machovec	<i>Rhodocybe</i>	<i>Bryanthus</i>	machovníček
ostnáčik	<i>Niesslia</i>	<i>Desmoncus</i>	úchytkovec
pestrec	<i>Scleroderma</i>	<i>Silybum</i>	ostropestrec
piesočnatka	<i>Battarea</i>	<i>Lepyrodiclis</i>	hviezdica
plesnivka	<i>Botryotinia</i>	<i>Anaphalis</i>	plesňulka
tanierovka	<i>Aleuria</i>	<i>Achimenes</i>	achiména
trsovec	<i>Bondarzewia</i>	<i>Fascicularia</i>	zvazočka
vajcovec	<i>Oomyces</i>	<i>Oophytum</i>	vajičkovce
vejárovka	<i>Podoscypha</i>	<i>Scaevola</i>	vejárnatka
Meno	Zostáva pre lišajník	Pôvodné pre rastlinu	Nové meno rastliny
blýskavka	<i>Fulgensia</i>	<i>Photinia</i>	foťinia
pupkovka	<i>Umbilicaria</i>	<i>Umbilicus</i>	pupček
Meno	Zostáva pre machorast	Pôvodné pre hubu	Nové meno huby
bakuľka	<i>Meesia</i>	<i>Corynella</i>	palička
hrdzavka	<i>Athalamia</i>	<i>Gymnosporangium</i>	hrdza
hruškovka	<i>Blindia</i>	<i>Piricularia</i>	škvŕnivka
chlpáčik	<i>Tomentypnum</i>	<i>Dasyscyphella</i>	brvnička
kapucnička	<i>Hookeria</i>	<i>Galerella</i>	galerela

kvetuška	<i>Anthelia</i>	<i>Anthostomella</i>	antostomela
podzemník	<i>Geocalyx</i>	<i>Hydnobolites</i>	mozgovec
pošvatec	<i>Fissidens</i>	<i>Volvariella</i>	pošvovec
riasnatka	<i>Ptychodium</i>	<i>Plicaria</i>	riasovka
rozkonárevec	<i>Cladopodiella</i>	<i>Asteromella</i> (<i>Dendrophoma</i>)	asteromela
ryhovka	<i>Lescuraea</i>	<i>Schroeteria</i>	sneť
sieťovec	<i>Coscinodon</i>	<i>Dictyuchus</i>	hnilovkovec
šiškovka	<i>Cephalozia</i>	<i>Piceomphale</i>	smrekovka
šticovka	<i>Asterella</i>	<i>Dilophospora</i>	dilofospóra
trsovka	<i>Endogemma</i>	<i>Grifola</i>	trsovica
zárezovka	<i>Heterogemma</i>	<i>Entomosporium</i>	zárezospórka
žilnatka	<i>Antitrichia</i>	<i>Phlebia</i>	žilnačka

Meno	Zostáva pre machorast	Pôvodné pre rastlinu	Nové meno rastliny
bradavkovec	<i>Cololejeunea</i>	<i>Mammillaria</i>	mamilária
dráčik	<i>Lepidozia</i>	<i>Dracunculus</i>	drakovec
drsnolist	<i>Anomodon</i>	<i>Rhinephyllum</i>	nosolist
háčikovec	<i>Catoscopium</i>	<i>Ancistrocladus</i>	háčikatec
kosákovec	<i>Drepanocladus</i>	<i>Harpephyllum</i>	kosákovček
nadutec	<i>Physcomitrium</i>	<i>Myrrhoides</i>	krkoška
ostnatec	<i>Eurhynchiastrum</i>	<i>Acanthocalycium</i>	ostníkatec
plstnatec	<i>Helodium</i>	<i>Eriodictyon</i>	svätobyľ
podzemník	<i>Geocalyx</i>	<i>Vigna (Voandzeia)</i>	vigna
prilbovka	<i>Reboulia</i>	<i>Cephalanthera</i>	vtácia prilba
pruhovka	<i>Rhabdoweisia</i>	<i>Vittaria</i>	pásovka
rebríčkovce	<i>Climacium</i>	<i>Chamaebatiaria</i>	rebríčkovka
rebrovec	<i>Paraleucobryum</i>	<i>Echinocactus</i>	echinokaktus
skrútenec	<i>Hilpertia</i>	<i>Helicteres</i>	pokrútenec
šťúrovník	<i>Scorpidium</i>	<i>Scorpiurus</i>	šťúrovka
valcovka	<i>Leiocolea</i>	<i>Cylindropuntia</i>	cylindropuncia
vlasatec	<i>Plagiopus</i>	<i>Misodendron</i>	vlasovec
zubatec	<i>Cynodontium</i>	<i>Odontophorus</i>	klepetovec

Meno	Zostáva pre rastlinu	Pôvodné pre hubu	Nové meno huby
dľaňovec	<i>Cheiridopsis</i>	<i>Dactylium</i>	dľaňoveček
drobnica	<i>Microtea</i>	<i>Episphaeria</i>	bielodrobnica
hôľnička	<i>Oreochloa</i>	<i>Lichenomphalia</i>	kalichovka
hviezdica	<i>Stellaria</i>	<i>Astraeus</i>	hviezdovec
chvostovec	<i>Pholiurus</i>	<i>Lysurus</i>	nôžkovec

jazyčkovec	<i>Himantoglossum</i>	<i>Geoglossum (Corynetes)</i>	jazyček
klasovec	<i>Asyneuma</i>	<i>Stachylidium</i>	klasospórovec
krvavček	<i>Sanguinaria</i>	<i>Stereum</i>	pevník
kyjanka	<i>Corynephorus</i>	<i>(Haematostereum)</i>	kyjak
lajnovec	<i>Sterculia</i>	<i>Clavariadelphus</i>	lajnovček
lúčovka	<i>Orlaya</i>	<i>Cheilymentia</i>	veľkomúčka
machovka	<i>Physalis</i>	<i>Phyllactinia</i>	bielomachovec
metlica	<i>Deschampsia</i>	<i>Clitopilus</i>	metlovka
metlička	<i>Apera</i>	<i>Melampsorella</i>	metlárik
mitrovka	<i>Tellima</i>	<i>Scopulariopsis</i>	smrčkovka
plst'ovka	<i>Bombycilaena</i>	<i>Mitrophora</i>	tomentela
popolavec	<i>Tephrosieris</i>	<i>Tomentella</i>	diplomitopórovec
povojník	<i>Ipomea</i>	<i>Cinereomyces</i>	chrastuľka
prútočka	<i>Psilotum</i>	<i>Gloeocystidiellum</i>	kyjovka
sivuľka	<i>Glaux</i>	<i>Macrotyphula</i>	sivolupeňovka
slzovka	<i>Coix</i>	<i>Tephrocybe</i>	slzička
steblovka	<i>Glyceria</i>	<i>Dacryonaema</i>	steblokaz
strieškovec	<i>Eurypetalum</i>	<i>Ophiobolus</i>	strieška
sviečkovec	<i>Aleurites</i>	<i>Endoptychum</i>	holvaja
svietnikovec	<i>Dimorphandra</i>	<i>Holwaya (Crinula)</i>	korunovec
trávníčka	<i>Armeria</i>	<i>Artomyces</i>	bedlička
tyčinkovec	<i>Callistemon</i>	<i>Lepiota</i>	plnospórka
vankúšik	<i>Leucophyta</i>	<i>Stemphylium</i>	krásnospórovka
vápnička	<i>Kerneria</i>	<i>Calospora</i>	vápenka
vláskovec	<i>Trichomanes</i>	<i>Cienkowskia</i>	vláskovček
voskovec	<i>Cerochlamys</i>	<i>Setulipes</i>	voskatec
voskovka	<i>Cerinth</i>	<i>Ceraceomyces</i>	lúčnica
voskovník	<i>Ceroxylon</i>	<i>Hygrocybe</i>	voskovnica
zelenec	<i>Chlorophytum</i>	<i>Ceratobasidium</i>	dužinatec
zvonovec	<i>Adenophora</i>	<i>Pachyphloeus</i>	zvonovka
Meno	Zostáva pre rastlinu	Pôvodné pre lišajník	Nové meno lišajníka
fialkovec	<i>Lochroma</i>	<i>Ionaspis</i>	vodníček
topoľovka	<i>Alcea</i>	<i>Arthrosporum</i>	artospora
Meno	Zostáva pre rastlinu	Pôvodné pre rastlinu	Nové meno rastliny
čajovník	<i>Camelia (Thea)</i>	<i>Mellaleuca</i>	melaleuka
jaseňovec	<i>Koelreuteria</i>	<i>Phillyrea</i>	jamovec
jazykovec	<i>Glottiphyllum</i>	<i>Rossioglossum</i>	tigrinka

lajnovec	<i>Sterculia</i>	<i>Brachychiton</i>	baobabovec
lajnovec	<i>Sterculia</i>	<i>Firmiana</i>	firmiana
lojovec	<i>Triadica</i>	<i>Sapium</i>	mliekarka
klasovec	<i>Asyneuma</i>	<i>Orostachys</i>	skalníček
mesiačik	<i>Menispermum</i>	<i>Arctotheca</i>	nechtíkovec
nechtovec	<i>Illecebrum</i>	<i>Gomphocarpus</i>	glejovka
nevädzovka	<i>Saussurea</i>	<i>Plectocephalus</i>	nevädza
sivul'ka	<i>Glaux</i>	<i>Aethionema</i>	sivonka
slivkovec	<i>Flacourtia</i>	<i>Spondias</i>	slivkovník
šupinatka	<i>Notholaena</i>	<i>Cheilanthes</i>	šupinatec
tulcovka	<i>Lysichiton</i>	<i>Urospatha</i>	chvostotulcovka
zlatolist	<i>Chrysophyllum</i>	<i>Macodes</i>	krasolístok
žabnička	<i>Spirodela</i>	<i>Luronium</i>	žabníček
žltica	<i>Galinsoga</i>	<i>Blackstonia</i>	žltavka

Zhrnuli sme tu nové, resp. už skôr publikované, ale v súčasnosti z rôznych dôvodov prevažne nepoužívané slovenské mená rodov predstavujúce náhradu za 112 homoným identifikovaných autormi. Meno rožkovec, ktoré patrilo lišajníku *Coelocaulon*, ale aj cievnatej rastline *Dichodon*, sa z menoslovia vyradilo, keďže rod *Coelocaulon* je v súčasnosti synonymom rodu *Cetraria* pľuzgierka a rod *Dichodon* má pre blízku príbuznosť s rodom *Cerastium* pridelené meno rožec.

S budovaním centrálnych menoslovných databáz alebo tvorbou nových mien môžu v budúcnosti pribudnúť ďalšie homonymá, preto potreba ich monitorovania a riešenia zostáva naďalej aktuálna. Nevyhnutná bude aj následná kontrola a prípadná korekcia mien nadradených systematických kategórií odvodených od rodových homoným, ktoré sme odstránili.

Doposiaľ sme riešili len rodové homonymá. Revízia botanického menoslovia však niekedy vedie k homonymii medzi slovenskými menami druhov, preto v blízkej budúcnosti upriamime pozornosť aj na odstraňovanie homonymie na druhovej úrovni.

PRACOVISKÁ AUTOROV

J. Kliment – Botanická záhrada Univerzity Komenského, pracovisko Blatnica
M. Hrabovský – Katedra botaniky Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského, Bratislava

V. Kučera, A. Guttová, A. Hindáková – Centrum biológie rastlín a biodiverzity Slovenskej akadémie vied, Botanický ústav, Bratislava
D. Guričanová – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, Bratislava

LITERATÚRA

BAYER, Emil – HRABĚ, Sergej – KOSTROŇ, Karel – ZAVŘEL, Jan: Zásady českého zoologického názvosloví. In: Sborník Vysoké školy zemědělské v Brně, 1948, Fakulta lesnická, sign. D31, s. 1 – 55.

ČERVENKA, Martin – ČINČURA, František – JASIČOVÁ, Mária – ZÁBORSKÝ Ján: Slovenské botanické názvoslovie. Bratislava: Príroda 1986. 520 s.

KLIMENT, Ján – FERÁKOVÁ, Viera – GOLIAŠOVÁ, Kornélia – HINDÁK, František – HINDÁKOVÁ, Alica – HODÁLOVÁ, Iva – KOCHJAROVÁ, Judita – KUBINSKÁ, Anna – LACKOVIČOVÁ, Anna – LIZOŇ, Pavel – MARHOLD, Karol – MÁRTONFI, Pavol: Zásady, pravidlá a odporúčania pre tvorbu a revíziu slovenského menoslovnia siníc, rias, húb a rastlín. In: Bulletin Slovenskej botanickej spoločnosti, 2017, roč. 39, suplement 1, s. 1 – 79.

KLIMENT, Ján – ŠOLTĚS, Rudolf: Nové a revidované slovenské mená machorastov. 1. Odstraňovanie rodovej homonymie. In: Kultúra slova, 2017, roč. 51, č. 4, s. 217 – 229.

KOVALIK, Peter – PAČENOVSKÝ, Samuel – ČÁPEK, Miroslav – TOPERCER, Ján: Pravidlá slovenského menoslovnia živočíchov. In: Slovenské mená vtákov sveta. KOVALIK, Peter a kol. Bratislava: SOS/BirdLife Slovensko 2010, s. 11 – 13.

NOVACKÝ, Ján Martin (ed.): Slovenská botanická nomenklatúra. Paprad'orasty (Pteridophyta) a semenné rastliny (Spermatophyta). Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1954. 228 s.

PIŠŮT, Ivan – LACKOVIČOVÁ, Anna – LISICKÁ, Eva: Slovenské názvoslovie lišajníkov (r. 2010). In: Kultúra slova, 2010, roč. 44, č. 4, s. 207 – 227.